

EESTI KEELE KATEEDER MÖÖDUNUD VEERANDSAJANDIL

Jaak Peebo

Eesti keele kateeder

1944. a. sügisel alustas uuesti tegevust Tartu Riiklik Ülikool. Paljudel aladel kujunes see ehitamiseks päris tühjale või peaaegu tühjale kohale. Samasugune oli olukord ka praeguse eesti keele ja soome-ugri keelte kateedriga. Eestist olid lahkunud kõik kolm vastavate alade professorit ja kaks lektorit. Kohal olid ainult varem eesti keele lektorina töötanud Johannes Voldemar Veski ja nüüd professoriks kinnitatud filoloogiadoktor Paul Ariste. Ülikoolitööga oli varem ainult osaliselt seotud Arnold Kask, kes nüüd asus tööle dotsendina. Nii kujunes tol ajal ühise eesti keele ja soome-ugri keelte kateedri põhikoosseis.

Kateedri töö tegelikuks alguspäevaks võib lugeda 5. novembrit 1944, kui prof. P. Ariste korteris Jakobsoni tn. 8-1 peeti esimene koosolek. Osa võtsid sellest prof. P. Ariste, dots. J. V. Veski ja dots. A. Kask. Siin pandi põhiliselt alus õppetööle algaval semestril, jaotati koormused peamiste loengukursuste osas ja kateedri juurde kuuluvate abiasutustena rakendati uuesti tööle fonetika laboratoorium, eesti ja sugulaskeelte arhiiv ning Akadeemiline Emakeele Selts. Abiasutuste personal komplekteeriti juba varem nendel aladel töötanud inimestest (Aili Univere, Salme Tanning, Hella Keem). Kaks nädalat hiljem liitus kateedri kollektiiviga vanemõpetaja kohustes filoloogiamagister Paula Palmeos.

Õppetöö alustamine oli seotud veel paljude muude raskustega. Kateedri ja tema juurde kuuluvate asutuste varad olid sõja ajal evakueeritud paljudesse kohtadesse üle Eesti. Nende tagasitoomine Tartusse kujunes üheks esmaseks ülesandeks. Käesolevas ei ole mõtet rääkidagi muist majanduslikest raskustest (ruumid, mööbel jne.), mis olid ühised kogu ülikoolile.

Hoolimata kõigist takistustest alustati tööd. Algasid loengud prof. Aristel sissejuhatusest keeleteadusse, üldfonetikast, vadja ja sürjakomi keelest, dots. J. V. Veskil tänapäeva eesti keelest ja semasioloogiast, dots. A. Kasel sissejuhatusest eesti keeletea-

dusse, eesti keele häälikuloost ja ajaloolisest morfoloogiast ning eesti keele sõnavarast, vanemõpetaja P. Palmeosel ungari keelest, õppeülesandetäitjana tööle võetud Ann Tammel soome keelest. Foneetika laboratooriumi assistendina asus tööle Gerda Laugaste, eesti keele arhiivi vanemlaborandina Elisabet Rääk.

Niisuguse koosseisu ja põhikoormusega töötas kateeder selle aja kohta enam-vähem tavalistes tingimustes kuni 1945. aasta maikuuni. 15. mail aga jäi kateedritööst ajutiselt eemale prof. P. Ariste. Juba varem oli katkenud ka õppeülesandetäitja A. Tamme töö soome keele õpetamisel. Nüüd tuli töö ümber korraldada ja koormused uuesti jaotada. Kateedri juhataja kohusetäitjaks määrati dots. A. Kask. Soome keelt hakkas õppeülesande korras õpetama Juhan Käosaar. Prof. Ariste kohustusi hakkasid osaliselt täitma dots. A. Kask ja vanemõpetaja P. Palmeos. Osa loenguid aga (sürjakomi keel, sugulaskeelte grammatika) jäi õppejõu puudusel ära. Selle õppeaasta aruandes märgitakse, et üldiselt on püütud õppetööd korraldada normaalselt. Ära on jäänud suhteliselt vähe loenguid, kusjuures põhjuseks oli asjaolu, et puudusid kas õppejõud või üliõpilased. Ka üldine taastamistöö oli suureks lisakoormuseks niihästi õppejõududele kui ka üliõpilastele. Siiski märgitakse samas, et G. Laugaste juhtimisel on töökorda seatud foneetika laboratoorium. Ka murdekogude reevakueerimine Haapsalust, Lähtrust, Pilistverest ja Aru mõisast on 1. aprilliks lõpetatud ning kogud õppeaasta lõpuks Mäe tänavas saadud ruumides kasutamiskorda seatud. Juba sama aasta suvel algas uuesti ka murdekogumistöö. 22. VII 1945 saadeti välja murdekogujad Martnasse, Juuru ja Harglasse.

Arutledes töö korraldamist järgmisel õppeaastal, märgitakse suurima murena õppejõudude puudust, eriti sugulaskeelte alal. Ometi fikseeritakse aastaaruandes ka teadusliku uurimistöö põhisuunad, mille täitmisele otsustatakse otseselt või kaudselt asuda.

Põhiliselt samasugustes oludes ja suure õppejõudude puudusega alustas kateeder tööd ka 1945. a. sügisel. Endist koormust hakkasid täitma J. V. Veski ja A. Kask. P. Palmeos luges sissejuhatust keeleteadusse, sissejuhatust soome-ugri keeltesse ja ungari keelt, G. Laugaste üldist foneetikat ja eesti foneetikat, J. Käosaar õpetas soome keelt. Sugulaskeelte alal asus kateedrit abistama vanemõpetaja Villem Ernits, kes õpetas liivi keelt ja läänemeresoome keelte häälikulugu. 1. X 1945 hakkab sissejuhatust keeleteadusse lugema prof. Kristjan Kure õppeülesande korras (alates 1. II 46 kinnitati ta soome-ugri keelte kateedri professoriks kohakaasluse alusel). Vakantseks jäi prof. P. Ariste tagasitulekuni 10. mail 1946 kateedri juhataja professori koht.

Uueks alaks kateedri õppetöös kujunes praktilise eesti keele õpetamine vene ja muudest rahvustest üliõpilastele, millega hakkas tegelema Karl Aben. Uue kursusena tuli juurde veel stenoграфия Manivalde Lubi juhtimisel.

Tööd jätkasid ka foneetika laboratoorium, eesti ja soome-ugri keelte arhiiv ning Akadeemiline Emakeele Selts. Seoses sellega, et 1946. aasta alguses oli loodud ENSV Teaduste Akadeemia, anti 31. mail sellele üle AES-i kogud ja varandused.

1946/47. õppeaasta tõi kaasa olulise organisatsioonilise muutuse: soome-ugri keelte kateeder ja eesti keele kateeder hakkasid tegutsema omaette üksustena.

Edaspidises püüame eesti keele kateedri tööd vaadelda teatavate lõikude kaupa.

I. Kateedri koosseisust

Kateedri juhatajaks määrati 1946. a. sügisel dots. A. Kask ja dotsendiks J. V. Veski. Õige pea vahetati need kohad — kateedrit hakkas juhatama J. V. Veski. Peale nende töötas kateedri koosseisus assistent A. Univere.¹ Eesti keele kateedri juurde kuulus õppeaasta alguses ka eesti ja soome-ugri keelte arhiiv, mille vanemlaborandiks alates septembrist 1946 kinnitati Erich Raiet. Veebruaris 1947 likvideeriti sellenimeline asutus ülikooli juures ja otsustati luua eesti ja soome-ugri keelte kabinet, mille juhatajaks soovitas kateeder määrata A. Kase. Abipersonalina töötasid siin Salme Nigol ja Karl Kont. E. Raiet siirdus tööle Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituuti (koos A. Univere, S. Tanningu ja M. Mustaga).

Kateedri tööga kas õppeülesandetäitjatena või teiste kateedrite õppejõududena olid seotud veel M. Lubi (kuni 1948. a. veebruarini), G. Laugaste ja K. Aben. 1948. aastal hakkas kateedri vanemlaborandina tööle S. Nigol. Alates 1948. a. oktoobrist kinnitati eesti keele kateedri assistendiks G. Laugaste (sai aasta hiljem vanemõpetaja kutse) ja aspirantuuris hakkas õppima Aino Kiindok. 1949. a. sügisel astus aspirantuuri Astrid Villup.

1950. a. 1. septembrist suurenes eesti keele kateedri koosseis ühe vanemõpetaja koha võrra, millele asus K. Aben, kes selle ajani kuulus vene keele kateedri koosseisu. Oppeülesandetäitjana lisandusid sel õppeaastal A. Univere ja K. Mannermaa. Aspirantuuri astus J. Peegel. 1952. a. sügisel asus kateedri vanemõpetajana tööle aspirantuuri lõpetanud A. Kiindok, aspirantuuri astusid aga I. Korjus ja A. Valmet. 1953. a. koosseisude muutustest tuleb märkida vanemlaborant S. Nigoli siirdumist aspirantuuri. Tema kohale asus eelmisel kevadel mittetatsionaarse osakonna lõpetanud Ellen Uuspõld. Detsembris sai kateeder täiendavalt ühe laborandikoha, millele asus üliõpilane Helve Alla. Hilisematel õppeaastatel rakendati E. Uuspõld tööle kõigi ülikooli toimetiste keelilise korrektorina, kateedri tööks jäi jälle üksainus vanem-

¹ Soome-ugri keele kateedri koosseis oli samal ajal järgmine: 1) kateedri juhataja prof. P. Ariste, 2) kateedri professor K. Kure, 3) vanemõpetaja P. Palmeos ja 4) assistent G. Laugaste.

laborant. Poole kohaga õpetajana alustas samal sügisel tööd aspirant J. Peegel.

1954/55. õppeaastal asusid eesti keele kateedri vanemõpetajana tööle soome-ugri keelte alal aspirantuuri lõpetanud Huno Rätsep ja nüüd juba täiskohaga J. Peegel. Aspirantuuri astus E. Turu. Õpetajakohal töötas sel aastal ka seni õppeülesandetäitjana töötanud K. Mannermaa. Õppeülesandel töötasid Olaf Utt ja Helga Siibak.

Järgmisel õppeaastal toimusid kateedri koosseisus mõned küllaltki olulised muudatused. Alates 15. X 1955 asus poole koormusega tööle I. Kont. 1. veebruaril 1956 läks pensionile kateedri juhataja prof. J. V. Veski. Sellest alates hakkas I. Kont töötama täiskoormusega, poole koormusega õpetajana aga Aino Valmet. Kateedri juhatamise oli prof. J. V. Veski juba sügisel üle andnud dots. A. Kasele. Aspirantuuri astus Valdar Lehari. Sel õppeaastal kujuneski välja eesti keele kateedri õppejõudude koosseis (kat. juh. prof. A. Kask, dotsendid K. Aben, J. Peegel ja H. Rätsep, van.-õpet. G. Laugaste, õpetajad A. Kiindok, I. Kont ja 1/2 koormusega A. Valmet), mis ei muutunud nelja õppeaasta jooksul. Õppeülesandetäitjana lisandusid 1957/58. õppeaastal E. Turu ja E. Sakk.

1959. a. septembris lahkus õpet. I. Kont. Tema asemel asus poole koormusega tööle E. Turu. Täiskoormuse sai A. Valmet. Õppeülesandetäitjana lisandus Asta Veski, sel ajal Tartu Pedagoogilise Kooli õpetaja. Aspirantuuri astus Enda Põld. Õppeaasta lõpul (1960. a. kevadel) kuulutati konkurs eesti keele kateedri õppejõudude töökohtadele. Selle tulemusena toimusid järgmised muudatused. Vanemõpetajana asus tööle Enn Koit, kes oli vahepeal kaitsnud kandidaativäitekirja, töötades Viljandi Pedagoogilise Kooli õppejõuna. Poole kohaga õpetajana tuli kateedrisse Asta Veski. Endistest töötajatest jäid poole kohaga õpetajatena tööle A. Kiindok ja A. Valmet ning täiskohaga E. Turu. Pensionile mineku tõttu lahkus K. Aben. Muus osas muudatusi ei toimunud.

Järgmisi nihkeid võib märkida 1961. a. märtsis. Siis läks Keele ja Kirjanduse Instituuti tööle A. Kiindok, tema koormuse võttis üle A. Valmet, saades sellega täiskoha. Aspirantuuris hakkasid 1960. a. õppima J. Peebo ja V. Maansoo. Järgmisel aastal lisandus neile Leonhard Vaide. Õppeülesande korras töötasid H. Borissova, M. Lubi, L. Kaljuvee, E. Sakk ja E. Uuspõld. Viimane neist astus 1962. a. sügisel aspirantuuri. Samal ajal sai kateeder pool vanemlaborandi kohta, millele asus Valve Kingisepp. Õppeülesandetäitjatele lisandusid S. Uus, A. Luur, H. Lutrik, V. Kingisepp, G. Liiv ja J. Peebo. Aspirantuuri astusid veel Ulo Parbus ja Ivar Trikkel.

1963. a. sügisel astus eesti keele alal aspirantuuri seni vanemlaborandina töötanud H. Lutrik. Tema kohale asus J. Peebo.

Zurnalistika alal astusid aspirantuuri V. Lään ja A. Vihalemm. 1964/65. õppeaastal oli muudatusi õppeülesandetäitjate osas. A. Saki asemel tuli tööle Ü. Vooglaid. Peamiselt praktilist eesti keelt õpetasid peale endiste veel Ü. Parbus, H. Rajando ja L. Järve.

1965. a. sügisel siirdus dots. H. Rätsep kaheks aastaks vanema teadusliku töötaja kohale oma doktoritöö lõpetamiseks, vabanedes seega õppetööst. Tema asemel sai õpetajakoha aspirantuuri lõpetanud E. Uuspõld. Täiskohaga alustas tööd seni poole koormusega töötanud vanemlaborant V. Kingisepp. Seni õpetajana töötanud E. Turu viidi vanemõpetaja kohale. Vanemõpetaja G. Laugaste ülesannete hulka tuli sellest õppeaastast alates ka pedagoogilise praktika üldjuhendamine Ajaloo-Keeleteaduskonnas. Aspirantuuri astus logopeedia alal Ester Lepik.

1966. a. sügisel määrati eesti keele kateedri õpetajaks aspirantuuri lõpetanud Ü. Parbus. Suurema osa sellest õppeaastast viibis vanemõpetaja A. Valmet haiguspuhkusel. Poolt tema koormusest täitis A. Veski, kes sel ajal töötas täiskoormusega. Teise poole koormusest võttis enda peale keskkooliõpetaja M. Artjomenko kohakaasluse korras, järgmisel õppeaastal aga kaugõppekeskkooli õpetaja G. Kaljuvee. Aspirantuuri astusid 1966/67. õppeaastal Haldur Oim, Mati Erelt, Kaja Eenlaid, Toom Öunapuu ja Helle Tiisväli. 1967. a. sügisel asus uuesti dotsendi kohale H. Rätsep. Pärast A. Valmeti paranemist jätkas A. Veski tööd poole kohaga vanemõpetajana. Uutest õppeülesandetäitjatest võib märkida I. Triklit, R. Pärtelit ja G. Liivi. 1968. a. astus aspirantuuri Jaan Kaplinski.

1968/69. õppeaastal töötas kateedris ajutiselt poole kohaga vanemõpetajana Eesti Raadio reporter filoloogiakandidaat Ivar Trikkel. 6. augustil 1969. a. suri dotsent Enn Koit. Tema asemel määrati vanemõpetajana tööle seni vanemlaborandina töötanud Jaak Peebo. Vanemlaborandi kohale asus Reet Kroll. Samal sügisel kinnitati vanemõpetajaks ka seni õpetaja kohal töötanud filoloogiakandidaat Ellen Uuspõld.

Pärast neid muudatusi on eesti keele kateedri koosseis alates 1969. a. sügisest järgmine:

- 1) kateedri juhataja filoloogiadoktor professor Arnold Kask,
- 2) filoloogiakandidaat dotsent Juhan Peegel,
- 3) filoloogiakandidaat dotsent Huno Rätsep,
- 4) filoloogiakandidaat dotsendi kt. Aino Valmet,
- 5) filoloogiakandidaat vanemõpetaja Ellen Uuspõld,
- 6) filoloogiakandidaat, $\frac{1}{2}$ kohaga vanemõpetaja Asta Veski,
- 7) vanemõpetaja Gerda Laugaste (Ajaloo-Keeleteaduskonna pedagoogilise praktika üldjuhendaja),
- 8) vanemõpetaja Ellen Turu,

- 9) vanemõpetaja Jaak Peebo,
10) õpetaja Ülo Parbus (töötab ajutiselt Soomes Oulu ülikooli eesti keele lektorina).

Õppeülesandetäitjana töötavad 1) ajalehe «Edasi» toimetaja asetäitja Sulev Uus, 2) ajalehe «Edasi» vastutav sekretär August Luur, 3) lääne-euroopa kirjanduse ja klassikalise filoloogia kateedri vanemlaborant Liidia Kaljuvee, 4) ajalehe «Tartu Riiklik Ülikool» vastutav sekretär Ene Puusemp, 5) loogika-psühholoogia kateedri insener Sergius Kaart, 6) TRÜ komsomolikomitee sekretär Peeter Vihalemm, 7) aspirant Helle Tiisväli, 8) aspirant Valve Kingisepp, 9) soome-ugri keelte kateedri aspirant Aino Vihalemm, 10) vanemlaborant Reet Kasik, 11) vanemlaborant Reet Kroll, 12) soome-ugri keelte kateedri vanemlaborant Helju Rajando, 13) soome-ugri keelte kateedri laborant Reet Vääri ja 14) rahvamajandusharude ökonomika kateedri vanemlaborant Anne Hussar.

Teiste kateedrite õppejõududest täidavad eesti keele kateedri koormust 1) õigusteaduse doktor professor Paul Vihalem, 2) õigusteaduse doktor professor Abner Uustal ja 3) loogika-psühholoogia kateedri assistent Ülo Vooglaid.

Aspirantuuris õpivad kolmandat aastat Haldur Õim, Mati Erelt ja Ester Lepik, teist aastat Toom Õunapuu, Jaan Kaplinski ja Helle Tiisväli ning esimest aastat Valve Kingisepp. Aspirantuuri on ajutiselt katkestanud teise aasta aspirant Kaja Eenlaid.

Abiõppepersonalina töötavad vanemlaborant Reet Kasik ja vanemlaborant Reet Kroll ning laborant Raja Värav.

Nii on eesti keele kateedri koosseisus praegu 1 professor, 2 dotsenti, 1 dotsendi kohusetäitja, 5 vanemõpetajat, 1 õpetaja, 7 aspiranti ja 3 vanemlaboranti-laboranti.

II. Õppetööst

Eesti keele kateedri õppejõudude töö üliõpilastega koosneb mitmest eri komponendist, mida käesolevas ülevaates oleks sobiv ka eraldi vaadelda. Nimelt kuuluvad õppeplani üldained, mis on kohustuslikud kõigile eesti filoloogia osakonna üliõpilastele, nende kõrval aga erained (erikursused ja -seminarid), mida õpivad ainult vastava eriharu üliõpilased. Et eesti keele kateedri juhtimisel töötavad kaks eriharu — eesti keel ja žurnalistika — siis jaguneb õppetöö ka eriainetes osas kahte mitte eriti tihedasti seotud distsipliinide rühma. Peale selle hõlmab suure osa eesti keele kateedri töökoormusest praktilise eesti keele õpetamine vene filoloogia osakonna ja teiste teaduskondade vene või muudest rahvustest üliõpilastele. Omaette tööõiguna peame vaatlema veel individuaalse õppeplani järgi õppivate üliõpilaste juhendamist.

1. Eesti filoloogia osakonna põhiainete osas on õppeplaan üldiselt püsiv olnud, kui mitte arvestada väiksemaid muudatusi tundide arvus ja aine paigutuses semestrite kaupa. Üks niisugustest on tänapäeva eesti keele kursus, mille loenguid J. V. Veski alustas juba 1944. a. novembris. See distsipliin jäi prof. Veski põhikoormusse kuni tema pensionile minekuni 1956. a. 1954/55. õppeaastal hakkasid tänapäeva eesti keelt eesti filoloogia osakonnas õpetama vanemõpetaja G. Laugaste ja dots. K. Aben, kusjuures esimese ülesannetesse jäi foneetika ja morfoloogia, teise — süntaksi õpetamine. Niisuguse tööjaotusega jätkati 1959. aastani, K. Abeni lahkumiseni. Tema koormuse võttis üle E. Koit. Järgmised muudatused tänapäeva eesti keele õppejõudude osas tehti 1965. aastal, kui vanemõpetaja G. Laugaste määrati pedagoogilise praktika üldjuhendajaks ja osa tema koormusest metoodika alal võttis üle E. Koit. Sellest alates hakkas E. Uuspõld omakorda E. Koidu asemel lugema tänapäeva eesti keele süntaksit ja tuletusõpetust. Alates 1969. aastast läks tema koormusse ka ortograafiakursus.

Mittestatsionaarsetele üliõpilastele on tänapäeva eesti keelt õpetanud mitmed õppejõud, kuid üldiselt on see toimunud paralleelselt tööga statsionaarses osakonnas. Ainult foneetika ja morfoloogia loengud on E. Turu tööle määramisest alates kuulunud tema ülesannetesse.

Teiseks peaaegu muutumatuna õppeplaanis püsivaks üldkursuseks on olnud eesti keele ajalugu. A. Kask alustas loenguid eesti keele häälikuloost ja ajaloolisest morfoloogiast juba 1944. a. sügisel. Häälikuloo õpetamine statsionaarses osakonnas on jäänud üheks põhiosaks prof. Kase ülesannetest kuni käesoleva ajani. Ajaloolise morfoloogia kursus läks 1957. a. alates dots. H. Rätsepa koormusse. Mittestatsionaarsetele üliõpilastele on ajaloolist grammatikat õpetanud mitmed õppejõud (J. Peegel, A. Valmet, E. Turu jt.), kuid alates 1968. a. tegeleb sellega ainult H. Rätsep.

Ühe osa eesti keele ajaloost moodustab eesti kirjakeele ajalugu, mille uurimisele on spetsialiseerunud prof. A. Kask. See kursus moodustab ühe põhiosa ka tema õppetööst ülikoolis niihästi statsionaarses kui ka mittestatsionaarses osakonnas.

Kolmanda põhikursusena tuleks vaadelda eesti dialektoloogia õpetamist. Tööd sel alal ei saadud alustada enne, kui kateedri ja Emakeele Seltsi murdematerjalid jõuti Tartusse tagasi tuua kohtadest, kuhu nad sõja ajal olid evakueeritud, ja siin kasutamiseks korda seada. Süstemaatiline õppetöö dialektoloogia alal algas alles 1947/48. õppeaastal, esialgu kahe eri ainena. A. Kask õpetas distsipliini, mida nimetati eesti dialektoloogia alusteks, soome-ugri keelte kateedri vanemõpetaja P. Palmeos luges kursust eesti murretest. Esimestel õppeaastatel tegelesidki eesti dialektoloogiaga P. Palmeos ja A. Kask paralleelselt, kuid

varsti jäi see tervikuna A. Kase ülesandeks. Mittestatsionaarsetele üliõpilastele hakkas eesti murdeid alates 1966. aastast õpetama U. Parbus.

Vaadeldes kateedri tööd dialektoloogia alal, tuleb peatuda veel mõnedel asjaoludel. Varasematel aegadel tegelesid murdematerjalide kogumisega üheskoos eesti keele kateeder ja Emakeele Selts. Nii kujunesid kogud, mis olid loodud nende kahe asutuse ühise kava alusel ja moodustasid omamoodi terviku. 1951. aastal viidi ENSV Teaduste Akadeemia Tartust Tallinna, sellega koos ka Keele ja Kirjanduse Instituut ning Emakeele Selts oma kogudega. Sellega kaasnesid raskused eesti dialektoloogia õpetamisel ülikoolis. Muutus väga raskeks murdematerjalide kasutamine, eriti sõnavara osas, sest kateeder ei olnud loonud iseseisvaid murdesõnavara kogusid lahus KKI omadest. Muutus peaaegu võimatuks KKI kasutamine ka üliõpilaste praktikabaasina. Mõnel määral on need puudused tuntavad veel tänapäevalgi. Eesti keele kateeder asus küll kiirendatud korras looma oma murdekogusid, milleks ekspeditsioonidel kogutava materjali kõrval kasutati ka KKI kogude kopeerimist. Omaette sõnavarakogu loomine oleks aga kujunenud üle jõu käivaks ja ebaotstarbekaks. Sellepärast spetsialiseerus kateeder grammatika-alaste materjalide ning murdetekstide kogumisele, kuna murdesõnavara uurimine ning kogumine jäi täielikult KKI ülesandeks. Murdeainestiku kogumine on 1945. aastast peale olnud oluliseks osaks kateedri õppe-teaduslikus töös. Sellega on tegelnud mitmed kateedri õppejõud (A. Kask, A. Valmet, U. Parbus, J. Peegel jt.), laborandid, aga nende juhendamisel esmajoones üliõpilased, kes käivad murdepraktikal igal suvel ja loovutavad oma materjalid kateedrile. 1957/58. õppeaastal sai kateeder esimese portatiivse magnetofoni ja pandi alus murdefonoteegile.

Eesti filoloogia osakonna üheks põhiülesandeks on olnud eesti keele ja kirjanduse õpetajate koolitamine. Selle tõttu ei ole õppeplaaniist kunagi puudunud eesti keele õpetamise meetodid. See distsipliin kuulus alates 1948. a. sügisest vanemõpetaja G. Laugaste ülesannetesse (esialgu koos kirjanduse õpetamise meetodikaga). Sellega kaasnes eesti keele eriharude üliõpilaste pedagoogilise praktika juhendamine. G. Laugaste tegutses kateedri peamise meetodikuna kuni tema määramiseni teaduskonna pedagoogilise praktika üldjuhendajaks 1965. aastal. Sellest ajast luges meetodikat ja juhendas praktikat dots. E. Koit. Pedagoogilise praktika juhendamisega on lühemat aega tegelnud ka teised õppejõud, näiteks J. Peegel 1956/57. ja 1957/58. õppeaastal.

Pedagoogiliste ainete osatähtsus õppeplaanis on korduvalt olnud arutlusobjektiks kateedri ja teaduskonna õppejõudude koostöökutel. Esimestel õppeaastatel õpetati pedagoogilisi aineid võrdlemisi piiratud tundide arvuga. Ka pedagoogiline praktika koolis

kestis ainult kaks nädalat. 1950. aastal vaadati läbi uue õppeplaani projekt, mille järgi lisandusid uued distsipliinid — pedagoogika ajalugu, koolitervishoid ja psühholoogia, peale selle riigieksam pedagoogikast. Pedagoogiliste ainete hulka õppeplaanis taheti suurendada 310 tunni võrra, mis oleks hakanud mõju avaldama teiste ainete õpetamisele, sest üldkoormust ei saanud suurendada. Ka pedagoogilise praktika aeg pikenes 4—5 nädalani. Kateedri õppejõud on välja astunud pedagoogilise tsükli ülemäärase paitutamise vastu. 1957/58. õppeaastaks on praktika aeg pikenenud kaheksale nädalale, 1962/63. õppeaasta plaanis aga tervele semestri-le IV kursusel, millele lisandub neli nädalat kestev praktika kasvatajatena pioneerilaagrites. Käesoleval ajal on üliõpilased pioneerilaagripraktikal 4 nädalat III kursusel, koolipraktikal 4 nädalat IV kursuse talvel ja 14 nädalat V kursuse sügissemestril.

Metoodika eduka õpetamise ja üliõpilaste pedagoogikutseks ettevalmistamise üheks oluliseks teguriks on kateedri õppejõud pidanud eesti keele metoodika kabineti rajamist ülikooli juurde. Kateedri koosolekul on see küsimus korduvalt päevakorras olnud, kuid ikka on põrgatud mitmesugustele raskustele, millest peamine on olnud ruumikitsikus. Uuesti võeti kabineti loomine tõsisele kaalumisele 1966. a. alguses ja moodustati komisjon koosseisus A. Kask, E. Koit, E. Vääri, E. Laugaste ja G. Laugaste, kelle ülesandeks jäi täpsemate plaanide koostamine. Kabineti tegelik loomine sai teoks järgmisel õppeaastal pärast peahoone taastamistöde lõpetamist. Nii alustas tegevust eesti keele, kirjanduse ja ajaloo õpetamise metoodika kabinet.

Märkida tuleks veel eesti filoloogia osakonna ülddistsipliine, mis on esinenud varasemates õppeplaanides. Üks niisuguseid oli sissejuhatus eesti keeleteadusse, mida A. Kask luges esimestel sõjajärgsetel õppeaastatel. J. V. Veski kursus eesti semasioloogiast kuulus pikemat aega üldainete hulka. Pärast prof. Veski lahkumist jätkas seda ainet erikursusena H. Rätsep, kuid varsti kadus see õppeplaanist. Eraldi distsipliini moodustasid varasematel õppeaastatel üldfoneetika ja eesti foneetika, mida õpetas G. Laugaste. Hiljem on need distsipliinid liidetud sissejuhatusega keeleteadusse (prof. P. Ariste) ja tänapäeva eesti keelega (G. Laugaste). Fakultatiivse üldkursusena õpetati stenograafiat, millega tegeles õppeülesandetäitjana M. Lubi. Stenograafiakursus võeti õppeplaani 1945/46. õppeaastal ja kaotati 1948. aastal.

2. Märksa vahelduvam ja muutlikum on olnud eesti keele eriharü üliõpilastele õpetatavate erikursuste ja -seminaride temaatika. See on suurel määral olenenud nendest probleemidest, millega üks või teine õppejõud on vastaval ajajärgul tegelnud ja mille kohta on puudunud kirjandus. Teiseks on erikursuste planeerimisel lähtunud vastava ajajärgu praktilistest vajadustest.

Üheks püsivamaks erikursuseks on olnud eesti leksikoloogia, mille käsitlemist A. Kask alustas juba 1944. a. sügissemestril. 1946/47. õppeaastal asus seda kursust õpetama P. Palmeos ja jätkas kuni kuuekümnendate aastateni. Siis hakkas leksikoloogiat õpetama H. Rätsep, tehes seda käesoleva ajani.

Teine erikursus, mis õppeplaanis on püsinud kogu vaadeldava ajajärgu jooksul, on üks läänemeresoome keel. 1944/45. õppeaastal alustas prof. P. Ariste vadja ja sürjakomi keele õpetamist. Alates 1945/46. õppeaastast võeti lähema sugulaskeelena programmi liivi keel, mida hakkas õpetama tolleaegne vene keele kateedri õppejõud Villem Ernits. Hiljem on liivi keelt õpetanud vaheldumisi mitmed õppejõud, nendest pikema aja jooksul dots. Eduard Vääri soome-ugri keelte kateedrist. Viimastel aastatel on sellega tegelnud dots. H. Rätsep.

Pikema aja jooksul on ühe erikursusena õpetatud ka eesti dialektoloogiat, kusjuures üksikasjaliku vaatluse alla on ühel või teisel perioodil võetud mõni kitsam piirkond või üksik murre. Esiialgu käsitleti lõuna-eesti murdeid, mida 1949/50. õppeaastal luges A. Kask. Järgmisel, 1950/51. õppeaastal kuulus see kursus õppeülesande korras Keele ja Kirjanduse Instituudi teaduslikule töötajale Aili Univerele. Hiljem on sellega tegelnud veel E. Koit ja Ü. Parbus, käsitledes lähemalt saarte murret.

Korduvalt on eriainetemaatika haaranud üksikküsimusi eesti kirjakeele ajaloo kohta. Esmakordselt vaadeldi neid probleeme 1948/49. õppeaastal, mil A. Kask uuris XIX sajandi kirjakeelt. Sama kursus jätkus ka järgmistel õppeaastatel. 1958/59. aastal on A. Valmet käsitlenud XVII sajandi kirjakeele probleeme.

Teistest eriainetest on ühel või mitmel õppeaastal kavas olnud kaasaegse kirjakeele uurimise probleemid (J. V. Veski), eesti kirjakeele murdeline taust (A. Kask), ilukirjanduse keel (J. Peegel), eesti regivärsiliste rahvalaulude keel (J. Peegel), ortograafia üksikküsimused (A. Kask, E. Turu), eesti leksikograafia (A. Kask), eesti keele õpetamise meetodika valikküsimused (G. Laugaste). Alates 1962. a. kuni tänapäevani on E. Uuspõllu juhtimisel toimunud eriseminarid korrektureerimisest.

1960/61. õppeaastast alates võib rääkida ühest uuest suunast eesti keele kateedri õppetöös. Nimelt alustas dots. H. Rätsep struktuurilise ja matemaatilise lingvistika ning teiste uuemate keeleteaduste suundade tutvustamist. Seati sisse vastavasisulised erikursused, nagu struktuuriline lingvistika ja mõned aastad hiljem uuemad suunad keeleteaduses. Kujunes välja üliõpilaste rühm, kes nende küsimustega lähemalt tegelema hakkas. H. Rätsepa doktorantuuris viibimise ajal luges erikursust struktuurilise lingvistika õpetaja Ellen Uuspõld.

Selles ülevaates ei ole esitatud kõigi erikursuste ja -seminaride teemade täielikku loetelu, vaid on püütud märkida ainult kõige olulisemaid nendest.

3. 1953. a. tuli kateedris ametlikult kõne alla žurnalistika eriharu rajamine, mis sai teoks järgmisel, 1954/55. õppeaastal. Selle töö eestvõtjaks ja juhiks oli dots. Juhan Peegel. Enne seda puudus Eestis täielikult kvalifitseeritud žurnalistide kaader ja ei olnud ka õppeasutust, kus seda oleks ette valmistatud. Esialgu oli sellega seoses küllaltki palju kahtlusi ja ebakindlust. On mõistetav siis ka asjaolu, et žurnalistika eriharu esimene õppeplan erines eesti filoloogia osakonna üldisest õppeplanist ainult eriainetes osas. Ajakirjanikele vajalikke distsipliine saadi õpetada väga piiratud tundide arvuga. Ka praktika jäi väga lühiajaliseks, sest selle eriharu üliõpilasi ei vabastatud pedagoogilise tsükli ainetest ega koolipraktikast. Ülikooli lõpetamisel said nad niihästi kirjandusliku töötaja kui ka eesti keele ja kirjanduse õpetaja kvalifikatsiooni. Alles 1964. a. kehtima hakanud õppeplani alusel hakati pedagoogiliste ainetes, eesti dialektoloogia, eesti keele ajaloo ja üldkeelteaduse asemel õpetama mitmesuguseid ajakirjanikele vajalikke erikursusi. Pedagoogilise ja dialektoloogia-alase praktika asemel saavad žurnalistika eriharu üliõpilased nüüd ulatusliku praktika ajalehtede ja ajakirjade toimetustes, Eesti Raadios ja Eesti Televisioonis.

Et kateedril puudusid žurnalistika eriala põhjalikult tundvad õppejõud, siis tuli rakendada mitmeid õppeülesandetäitjaid. Uhte selle ala põhiainetest — nõukogude ajakirjanduse teooriat ja praktikat — hakkas õpetama ajalehe «Edasi» toimetaja Olaf Utt. 1963/64. õppeaastast alates tegeleb sellega «Edasi» toimetaja asetäitja Sulev Uus, kes lõpetas meie žurnalistika eriharu 1959. aastal.

Teiseks žurnalistika erikursuseks oli 1954/55. õppeaastal följeton ja olukirjeldus, mis hiljem kujunes ulatuslikumaks õppeaineks ajakirjanduse žanridest. Õpetab seda käesoleva ajani dots. J. Peegel. Kolmandaks erikursuseks oli kultuurielu küsimuste käsitlemine ajalehes, samuti J. Peegli koormuses. 1955/56. õppeaastal lisandusid neile J. Peegli erikursused eesti vanemast ajakirjandusest, mis käesolevaks ajaks on muutunud kaht semestrit haaravaks distsipliiniks eesti ajakirjanduse ajaloost, ja töölisväljaannetest ja parteilisest ajakirjandusest Eestis XIX sajandi lõpust kuni 1914. aastani (hilisemates õppeplaanides ei esine). 1957. a. hakati puhtpraktilistest vajadustest lähtudes õpetama fotograafiat. Selle ainega on aastate jooksul tegelnud E. Sakk ja A. Mõtte ülikooli kino-fotokabinetist, hiljem Ü. Vooglaid ja S. Kaart loogika-psühholoogia kateedrist. 1961/62. õppeaastal (seoses pedagoogiliste ainetes ärajätmisega) lisandusid uued eriained žurnalistika alal. H. Borissova hakkas lugema erikursust tööstuse ja põllumajanduse probleemidest ajakirjanduses, M. Lubi õpetama stenograafiat ja L. Kaljuvee masinakirja. Esimest neist ainetest õpetab alates 1963/64. õppe-

aastast S. Uus. Stenograafiakursus asendati 1964. aastal August Luuri poolt õpetatava uue erikursusega parteilise ajakirjanduse ajaloo st. 1967. a. pandi alus veel ühele uuele erikursusele. Žurnalistika alal filoloogiakandidaadi kraadi saanud Ivar Triikkel hakkas õpetama raadiožurnalistikat. Viimasena, alates 1968. a. sügisest, tuli eriainetes plaani kommunikatsiooniteooria, mida uurib žurnalistika eriharu 1967. a. lõpetanud ülikooli komsomolikomitee sekretär Peeter Vihalemm.

TRU žurnalistika eriharu töö tulemusena on vabariigi ajakirjandus saanud põhilise osa oma kvalifitseeritud kaadrist. Selle töö vastu tuntakse huvi kogu Nõukogude Liidus, sest Tartu on kujunenud üheks neist vähestest keskustest, kus tegeldakse ajakirjanduse teoreetiliste probleemidega. Sellest hoolimata ei ole kateedril õnnestunud suurendada selle eriala õppejõudude koosseisulist kaadrit. Ainsana sel alal töötab praeguseni dotsent Juhan Peegel. 1968/69. aastal töötas ajutiselt ka Ivar Triikkel, kogu ülejäänud osas tuleb kasutada õppeülesandetäitjaid. Koormust suurendavad veel ülikooli juures organiseeritud vabariigi ajakirjanike kaheaastased täienduskursused, mis kestavad sessioonide kaupa juba neljandat aastat.

4. Alates teisest sõjajärgsest õppeaastast on ülikooli vastu võetud ka vene ja teistest rahvustest üliõpilasi, kes ei valda eesti keelt või valdavad seda puudulikult. Esialgu võeti venelasi vastu peamiselt filoloogia osakonda. Et meie ülikool valmistab kõrgema haridusega kaadrit peamiselt oma vabariigi jaoks, on loomulik, et kõik lõpetajad peavad valdama ka eesti keelt. Ei saa ju eesti koolis edukalt töötada ka vene keele õpetaja, kes eesti keelest aru ei saa või end väljendada ei suuda. Eesti keele kateedrile on aga praktilise eesti keele õpetamine toonud suure lisakoormuse.

1945/46. õppeaastal alustas seda tööd vanemõpetaja Karl Aben, kes pärast väitekirja kaitsmist asus 1. septembrist 1950 tööle eesti keele kateedrisse. 1950/51. õppeaastani oli teistest rahvustest üliõpilaste arv väike, nii et nende õpetamisega tuli toime K. Aben üksinda. Siis aga hakkas teda abistama Villem Ernits.

Kiiresti hakkas eesti keelt mittevaldavate üliõpilaste arv suurenema 1951/52. õppeaastast alates, kui arstiteaduskonda võeti vastu esimene venelastest õpperühm, esialgu küll ainult 25 inimest. Ka nende õppeplaani viidi kohe praktilise eesti keele kursus. Sel aastal rakendati tunnitasu alusel tööle õpetaja Kusta Mannermäe, kes jäi õppeülesandetäitjana kateedri koosseisu mitmeks aastaks.

Hiljem on praktilise eesti keele koormus veelgi suurenenud. Vene filoloogia osakond võtab igal aastal vastu 25—30 vene rahvusest üliõpilast, kellest küll osa on Eestis elades ja õppides mõnel määral keelt õppinud, kuid valdavad seda nõrgalt, teistega tuleb aga alustada päris elementaarkursusest. Alates spordimeditsiini osakonna rajamisest, kus õppetöö toimub vene keeles ja kus

valmistatakse ette selle ala spetsialiste kogu Nõukogude Liidule, võtab arstiteaduskond igal aastal vastu 50 muudest rahvustest üliõpilast. Väiksemal arvul õpib neid teistes teaduskondades, näiteks majandusteaduskonnas igal aastal 25 jne. 1967. aasta sügisel suunati Tartu ülikooli esimesed teistest rahvustest üliõpilased, kelle põhiülesandeks on just eesti keele õppimine, sest neid valmistatakse ette eesti kirjanduse tõlkijateks. Esimestena tulid sel eesmärgil siia kaks armeenia üliõpilast, kellele lisandus üks udmurt. 1968. a. tulid siia samal eesmärgil üks leedu ja üks poola rahvusest üliõpilane ning 1969. a. alguses kaks ukrainlast. Kui arstiteaduskonna üliõpilased õpivad eesti keelt kaks tundi nädalas kolme õppeaasta jooksul, vene filoloogia osakonna üliõpilased kuni neli tundi nädalas nelja õppeaasta jooksul, siis viimati märgitud eriplaani järgi õppivatele üliõpilastele õpetatakse eesti keelt 6—8 tundi nädalas 4 õppeaasta jooksul.

Praktilise eesti keele õpetamisega on alates 1953/54. õppeaastast tegelnud väga paljud kateedri õppejõud. Peale nende on peaaegu igal aastal tööle rakendatud mitmeid õppeülesandetäitjaid. Üksikasjaliku ülevaate andmine sellest tööst õppeaastate kaupa oleks käesolevas tarbetu. Sellepärast märgitagu ainult, et õppejõududest on peale eespool nimetatute praktilist eesti keelt õpetanud veel A. Kiindok, J. Peegel, H. Rätsep, I. Kont, A. Veski, E. Turu, A. Valmet, E. Vääri, E. Uuspõld, Ü. Parbus, õppeülesandetäitjatest ja kohakaasluse alusel töötajatest on sellega tegelnud H. Lutrik, H. Rajando, S. Nigol, H. Siibak, M. Artjomenko, G. Kaljuvee, R. Vääri, V. Kingisepp, H. Õim, J. Peebo jt.

5. 1960/61. õppeaastal rakendati eesti keele kateedris esmakordselt uut õppetöövormi — üksiku üliõpilase tööd individuaalse õppeplaani alusel. Nimelt kinnitati kateedri koosolekul 15. V 61 neljanda kursuse üliõpilase Mati Hindi individuaalplaani struktuuraalse lingvistika alal. Niisugust töövormi rakendatakse sel puhul, kui on vaja ette valmistada mõnda spetsialisti uurimistöökitsamal erialal. Selleks on kasutatud kaht moodust. Üks neist on õppeaja pikendamine ühe aasta võrra, mille kestel antakse vajalikud spetsiaalained, kusjuures üldõppeplaani midagi olulist välja ei jäeta. Teine võimalus on muudatuste tegemine õppeplaanis, kusjuures näiteks pedagoogilised ained asendatakse vastavate eriainetega.

Mati Hindi puhul kasutati esimest võimalust, nimelt kuuenda õppeaasta lisamist. Üldplaani võrreldes tulid juurde niisugused ained, nagu erikursus eesti keele struktuurist, struktuuriline lingvistika, eksperimentaalfoneetika, arvutusmasinad ja programmeerimine, matemaatiline loogika, tõenäosusteooria ja statistika, automaatne tõlkimine jt.

Viieaastase õppeajaga individuaalplaani alusel hakkasid 1962. aastal töötama III kursuse üliõpilased Haldur Õim ja Mati Erelt rakenduslingvistika alal ning Kristjan Torop terminoloogia

alal. H. Öimu ja M. Ereli plaanis olid põhiliselt samad eriained mis Mati Hindil. K. Toropil olid pedagoogilised ained asendatud erikursustega eesti keele struktuurist, struktuuraalsest lingvistikast, leksikograafiast, tuletusõpetusest, sünkroonilisest ja diakroonilisest leksikoloogiast ja eesti keele sõnavara kujunemisest.

Järgmised individuaalplaaniid kinnitati 1966. aastal. Eksperimentaalfoneetikale spetsialiseerus Mart Rimmel pedagoogilist tsükli asendavate ainetega akustikast, akustilisest foneetikast, artikulaatorsest foneetikast, fonoloogiast, neuropatoloogiast, eesti keele struktuurist, matemaatilisest lingvistikast, matemaatilisest loogikast, hulgateooriast, programmeerimisest ja matemaatiliste masinate teooriast, algebrast, topoloogiast, akustika ja foneetika matemaatilisest aparaadist, tõenäosusteooriast, matemaatilisest statistikast ja informatsiooniteooriast. Samal ajal spetsialiseerus IV kursuse üliõpilane Mare Lõokene keelelise toimetamise küsimustele, žurnalistika eriharju üliõpilane Peeter Vihalemm aga sotsioloogia ja kommunikatsiooniteooria küsimustele. Tema õppeplaaniid leiame žurnalistika osakonna tavalisele õppeplaaniid lisandunud erikursused kvantitatiivsetest meetoditest, sotsioloogilise uurimise meetoditest ja kommunikatsiooniteooriast.

Praegu õpib individuaalplaaniid alusel IV kursuse üliõpilane Pärja Keldrimägi, spetsialiseerudes dialektoloogia alale. Peale üldplaaniid ainetes õpib ta etnograafiad, lõuna-eesti murdeid, soome murdeid, lingvistilist geograafiad ja struktuuraalset dialektoloogiad.

Eelneva põhjal võib väita, et individuaalplaaniid alusel on kateeder ette valmistanud spetsialiste mitmel kitsamal erialal.

III. Teaduslikust tööst

Teise osa kateedri tegevusest pideva õppetöö kõrval moodustab teaduslik töö. Ülikooli iseärasuste tõttu, kus õppejõud on koormatud suuremat osa ajast nõudva õppetööga, ei saa teaduslik töö küll kujuneda põhiliseks tööloiguks. Peale selle on ta enamasti tihedalt seotud õppeprotsessiga, ülikoolis õpetatavate ainetega, mis toob paratamatult kaasa ka teatava killustatuse, sest vajavad ju kõik distsipliiniid teaduslikku läbitöötamist. Seetõttu ei saa kateeder kontsentreeruda mõne suure üksikprobleemi läbitöötamisele, muud kõrvale jättes, mis teadusliku töö seisukohalt oleks muidugi väga soovitatav ja kasulik. Jõudumööda on kõik kateedri õppejõud tegelnud siiski ka niisuguste probleemidega, mis ei ole otseselt tingitud õppeprotsessist, minnes oma uurimistöös palju sügavamale, kui seda nõuaks tavaline loenguteks ettevalmistumine.

Peab märkima, et teadusliku töö planeerimisele asus kateeder kohe oma tegevuse algusest peale. Esimene aasta kulus muidugi kogude tagasitoomiseks Tartusse, nende inventeerimiseks ja kasutamiskorda panekuks, kuid juba esimese, 1944/45. õppeaasta aru-

andes fikseeritakse teadusliku uurimistöö põhisuunad. Suuremad kavatsetavad tööd olid järgmised:

1. Etümoloogilise sõnaraamatu materjalide kogumine ja ettevalmistused sõnaraamatu väljaandmiseks.

2. Suure õigekeelsus-sõnaraamatu väljaandmine.

3. Rahvakeele-sõnaraamatu eeltööde tegemine ja käsikirja koostamine.

4. Murdetekstide kogu väljaandmine.

5. Eesti keele kooligrammatika koostamine keskkoolidele.

Nagu hiljem on selgunud, oli niisugune plaan liiga ulatuslik ja olemasolevatele kaadritele üle jõu käiv. Sellega küll tegeldi, kuid tulemused ei olnud niisugused, et neid oleks võidud trükki suunata. Hiljem, kui asutati ENSV Teaduste Akadeemia, läks osa kavatsetud ülesannetest, nimelt murdetekstide väljaandmine, rahvakeele-sõnaraamatu ja suure õigekeelsus-sõnaraamatu koostamine Keele ja Kirjanduse Instituudi kompetentsi. Etümoloogilise sõnaraamatu koostamine piirdus sedeldamistööga.

Siiski võidakse juba kateedri teisel koosolekul 14. XI 1944 suunata trükki mitmed teaduslikud tööd, nende seas A. Kase «Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel».

Üks põhilisi teadusliku töö löike eesti keele kateedris on juba 1945. aastast alates murdekogumine ja kogutud materjali läbitöötamine. 1945. aastal käidi Harglas, Juurus, Martnas ja Ridaslas. Esialgu oli põhitähelepanu pööratud sõnavarale, sest suureks lõppeesmärgiks oli rahvakeele-sõnaraamatu koostamine. 1945. a. suvel on kogutud murdesõnu 14 682 sedelil ja tekste 246 lehekülge. Heaks abiks kateedrile on kogumistöö olnud üliõpilased, kes igal suvel on praktika korras suunanud murdematerjale koguma.

Üliõpilaste iseseisvat teaduslikku tööd hakati suunama ka keeleringi kaudu, mis organiseeriti Akadeemilise Emakeele Seltsi juures 9. XII 1945. a. Hiljem, kui Emakeele Seltsi keskus siirdus Tallinna, sai sellest Üliõpilaste Teadusliku Ühingu eesti keele ring.

Käesolevas ei püüta anda ülevaadet kateedri kogu teaduslikust tööst ega kõigi ilmunud tööde bibliograafiat, vaid peatuda ainult selle töö põhisuundadel ja peamistel tulemustel. Põhiprobleemideks kujunesid tänapäeva eesti keele ehitus, eesti keele sõnavara, kirjakeele ajalugu, ajalooline grammatika, dialektoloogia, strukturealne lingvistika ja žurnalistika.

1. Tänapäeva eesti keele alal tuli esmajoones abistada Haridusministeeriumi nii keskkoolide eesti keele programmide kavandamisel (1945) kui ka uute eesti keskkooligrammatikate koostamisel. 1952. a. sügiseks ilmusid A. Kase juhendamisel koostatud uued õpikud VIII, IX ja X klassile. Autorite kollektiivi kuulus kateedrist veel G. Laugaste.

Eesti keele ortograafia probleemidega tegeles ka Karl Aben.

1951. a. kirjutas ta töö ladina tähestikku kasutavatest keeltest pärinevate pärisnimede transkribeerimise kohta eesti keeles. Ta soovitas loobuda juba ammu kujunenud traditsioonist kasutada niisuguseid pärisnimesid eesti keeles kirjaviisi muutmata ja kirjutada neid vastavalt hääldusele. Uurimus oli korduvalt arutusel mitmel koosolekul ja ilmus ka TRU Toimetistes, kuid ettepanek tunnistati ebaotstarbekohaseks.

Vaadeldes tööd tänapäeva eesti keele alal, tuleb nimetada ka üliõpilastele määratud õpikuid. Üks niisuguseid on 1957. a. ilmunud K. Abeni eesti keele õpik venelastele, mis kateedri õppejõudude töö seisukohalt oli hädavajalik. Sellest õpikust on hiljem ilmunud veel kaks trükki ning ettevalmistamisel on neljas trükk. 1962. a. avaldas G. Laugaste ülikooli sisseastumiseksameile tulijale õppevahendi «Eksamikirjanditest».

Juba viiekümnendatel aastatel tegelesid eesti keele kateedri ja soome-ugri keelte kateedri liikmed ühiselt suure töö — eesti keele kirjeldav-normatiivse grammatika koostamisega. Sellest võtsid osa peaaegu kõik mõlema kateedri liikmed. Esimeste konkreetsete tulemusteni jõuti siiski alles 1963. a., mil ilmus rotaprintil selle grammatika I vihik, mis sisaldab foneetika osa. Ortograafiat käsitlev II vihik ilmus järgmisel aastal. Kolmas vihik, nimelt A. Kase ja P. Palmeose koostatud «Arv- ja asesõna», suunati rotaprinti 1964. a. Järgmised vihikud — A. Kase «Liit-sõnad ja sõnade liitumisviisid eesti keeles» ning P. Palmeose «Sidesõna ja hüüdsõna» — ilmusid 1967. a. Töö grammatika koostamise alal jätkub.

Selle probleemi all tuleks nimetada veel 1958. a. ilmunud akad. J. V. Veski teaduslike tööde kogumikku, millega tähistati akadeemiku 85. sünnipäeva. Koostas selle kateedri liikmeist koosnev kolleegium ja see sisaldas ka ülevaate J. V. Veski teaduslikust tegevusest. Sünnipäeva puhul avaldasid kateedri õppejõud artikleid J. V. Veski elust ja tegevusest ka ajalehtedes ning ajakirjades.

2. Ühe ulatuslikuma lõigu eesti keele kateedri õppejõudude teaduslikust tegevusest moodustab töö eesti leksikoloogia ja leksikograafia alal. Esimeseks ülesandeks selles valdkonnas oli kordustrüki väljaandmine E. Muugi «Väikesest õigekeelsus-sõnaraamatust». A. Kase toimetamisel ilmus sellest 1945.—46. a. kolm trükki (8.—10. tr.). J. V. Veski koos B. Pravdiniga koostasid sel ajal suurt «Vene-eesti sõnaraamatut», mis ilmus vihikute kaupa. Makettidena ilmusid samal perioodil prof. J. V. Veski juhendamisel ja otsesel koostööl valminud «Poliitiliste ja majandusalaste oskussõnade sõnastik» ja «Õigusteaduse oskussõnastik».

Suurimaks ettevõtteks sõnaraamatute alal oli töö «Suure õigekeelsus-sõnaraamatu» kallal, mis oli plaani võetud juba 1944/45. õppeaastal. Sõnaraamatu koostajateks olid J. V. Veski ja A. Kask. Kuni 1947. a. alguseni toimus see töö kateedri hoole all. Hiljem, kui alustas tegevust TA Keele ja Kirjanduse Instituut, hakkasid

sõnaraamatu koostajad seda tööd jätkama ühtlasi ka Instituudi teadusliku töö raamides. «Suure õigekeelsus-sõnaraamatu» I vihik ilmus 1948., II vihik 1951. a. Et koostatava sõnaraamatu vihikud kujunesid sõnavalikult ebaühtlaseks, otsustati loobuda vihikute kaupa väljaandmisest. Tervikliku sõnaraamatu väljaandmine jäi aga täielikult Keele ja Kirjanduse Instituudi ülesandeks.

Sõnaraamatutest tuleks veel märkida K. Abeni «Läti-eesti sõnaraamatut», mis ilmus trükist 1958. a. Hiljem ei ole kateedri liikmed otseselt tegelnud sõnaraamatute koostamisega, kuna selleks on loodud KKI sõnaraamatute sektor. Küll aga pöörduakse mõnelgi puhul kateedri poole abipalvetega terminoloogiaküsimuste lahendamiseks.

Eesti leksikoloogia alale kuuluvad mitmete kateedri liikmete üksikuurimused ja dissertatsioonid. Esimesena neist võiks nimetada Karl Abeni väitekirja «Eesti ja liivi laenuid läti keeles», mida arutati kateedri koosolekul mais 1947 ja mis lubati kaitsmisele läänemeresoome keelte alal. 1953. a. valmis prof. J. V. Veski juhendamisel Aino Kiindoki kandidaadiväitekirja «Murdekeelne sõnavara E. Vilde loomingus», sellele järgnes 1954. a. Astrid Villupi töö «Viisiadverb ja selle arenemine eesti keeles». 1955. a. esitas oma dissertatsiooni «Isikut märkivad sufiksilised nimisõnad eesti keeles» kateedri aspirant Ilse Kont ja järgmisel aastal töö «J. V. Veski eesti kirjakeele oskussõnavara arendajana» tol ajal Tartu Pedagoogilise Kooli õppejõuna töötanud Asta Veski. Sõnavara uurimisele on pühendatud paljud kateedri liikmetel trükist ilmunud artiklid, kuid käesolevas ülevaates ei ole nendel võimalik peatuda.

3. Eesti kirjakeele ajaloo uurimine on kujunenud keskseks probleemiks prof. A. Kase teaduslikus tegevuses. Esimeseks ulatuslikumaks sellealaseks tööks oli 1946. a. trükki antud uurimus «Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel». Hiljem jätkas ta tööd sama teema süvendatud uurimisel, nii et sellest sai doktoridissertatsioon, mis tuli kaitsmisele 1955. a. ja ilmus trükist pealkirja all «Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles» 1958. a. Hiljem on prof. Kask pidevalt tegelnud kirjakeele ajaloo uurimisega ja avaldanud sel alal hulgaliselt artikleid küll üksikute autorite, kirjakeele ajaloo periodiseerimise, küll üksikute perioodide keele kohta. 1969. a. valmis tal ulatuslik teos, millesse on koondatud varasemaid kirjutisi ja lisatud uusi uurimusi, nii et sellest on saanud terviklik ülevaade eesti kirjakeele ajaloost.

Kirjakeele ajaloo küsimustega on tegelnud ka Aino Valmet. Ulatuslikumaks uurimuseks selles valdkonnas on tema dissertatsioon «Pluurali partitiiv eesti vanemas kirjakeeles (1524—1856)», mis tuli kaitsmisele 1956. aastal. Hiljem on A. Valmet tegelnud mitmete üksikküsimustega kirjakeele ajaloost, uurides näiteks eesti juhuluule sõnavara jm.

Uksikuid kirjakeeleajaloolisi uurimusi on avaldanud teisedki õppejõud.

4. Ulatuslikumaid uurimusi on kateedri liikmed vähe avaldanud ajaloolise grammatika valdkonnast, kuigi üksikküsimustega sel alal on tegelnud mitmedki õppejõud, eriti A. Kask ja H. Rätsep, kelle ülesandeks on olnud vastava distsipliini loengud üliõpilastele. Pikemat aega on töötatud eesti keele ajaloo õpiku kallal. 1967. a. ilmuski TRU rotaprindil A. Kase «Eesti keele ajalooline grammatika I. Häälikulugu».

Keeleajaloo küsimustega on otseselt seotud ka J. Peegli töö eesti regivärsiliste rahvalaulude keele uurimisel. 1954. a. kaitses ta kandidaadiväitekirja «Eesti vanade rahvalaulude keele morfoloogia».

5. Eesti keele kateeder on üheks oma põhiülesandeks seadnud murdematerjalide kogumise. Ülevaate sellest tööst on Valve Kingisepp andnud artiklis «Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele kateedri murdearhiiv», mis ilmus Emakeele Seltsi perioodilises väljaandes «Kodumurre» nr. 8 1967. aastal. Siin esitatav kokkuvõtte kateedri dialektoloogia-alasest tegevusest toetub põhiliselt seal avaldatud andmeile, millele on lisatud 1967.—1969. a. töö tulemused.

Nagu juba eespool mainitud, asus kateeder iseseisva murdearhiivi loomisele 1952. a., kui Teaduste Akadeemia viidi Tallinna ja KKI kogude kasutamine muutus väga raskeks. Tööd alustati Emakeele Seltsi ning Keele ja Kirjanduse Instituudi paremate vihikkogude kopeerimisega, mida tegid eesti filoloogia osakonna üliõpilased murdepraktika korras. Nii hankis kateeder oma arhiivi jaoks murdetekste, häälikulisi ja morfoloogilisi ülevaateid peaaegu kõigilt murrakualadelt. Murrete foneetika ja grammatika uurimisega otsustatigi kateedris piirduda, iseseisvate sõnavarakogude loomine KKI vastava arhiivi kõrval oleks osutunud ebatstarbekaks ja ka üle jõu käivaks ettevõtmiseks.

Murdekogumistöö paremaks suunamiseks koostas prof. A. Kask küsitluskava, mis juhtis üliõpilast jälgima murrakule iseloomulikke jooni. 1953. a. suvest alates on eesti keele eriala üliõpilased (tavaliselt III ja IV kursus) ja neid juhendavad õppejõud viibinud kogumistöö peaaegu kõigis Eesti kihelkondades.

Paralleelselt murdematerjali kogumisega on eesti keele kateedri töötajad pidevalt korrastanud ja süstematiseerinud arhiivi laekunud materjale. Kogudes olid 1969. a. kevadeks liikide järgi järgmised materjalid:

murdeülevaated	4769 lk.,	koopiad	158 lk.
murdetekstid	7216	„ „	4477 „
häälikulised ülevaated	4890	„ „	5816 „
küsitluskava alusel kogutud materjalid	6378	„ „	534 „

morfoloogilised ülevaated	9328	„ „ „	3578	„
materjalid süntaksi alalt	148	„ „ „		
materjalid leksikoloogia alalt	487	„ „ „	204	„
murdematkade päevikud	1337	„ „ „		
K o k k u	34 563	„ „ „	14 767	„
Üldse kokku	49 330	„ „ „		

Lisaks sellele on kateedri fonoteegis magnetofonide abil lindistatud murdekõnet umbes 150 tunni ulatuses.

Murdeülevaated kujutavad endast enamasti üliõpilaste kursuse- või diplomitöid ja annavad mingi murraku monograafia. Sellistest on väärtuslikumad K. Kuuse «Kodavere murde häälikulisi ja morfoloogilisi arengujooni» (1949), E. Taela «Rammu saare murrak» (1951), V. Timmo «Meremäe murrak» (1951), E. Põllu «Lääne-Nigula murrak» (1955), H. Vihma «Muhu murraku häälikuline ja morfoloogiline ülevaade» (1957), I. Rannakivi «Urvaste murraku monograafia» (1958), E. Sibritsa «Lüganuse murrak» (1958), E. Lauritsa «Vigala murraku erijooni» (1958), J. Pihelo «Torma murraku monograafia» (1959), T. Saarelehe «Rõuge kihelkonna lääneosa murrakust» (1959), P. Koppeli «Ülevaade Kärla murrakust» (1960), Ü. Parhuse «Anseküla murrak» (1962), M. Hindi «Rõngu murraku foneetiline ja fonemaatiline struktuur» (1963), A. Niinemäe «Ülevaade Viru-Nigula murrakust» (1964), M. Hannibali «Tori murrak» (1967) jt.

Murdetekste kui üht väärtuslikumat allikmaterjali murraku uurimiseks on kateedri kogudes peaaegu kõigilt murrakualadelt, kõige enam Vaivara, Varbla, Muhu, Jämaja, Karula ja Urvaste kihelkonnast. Tekstidele lisanduvad helilindid, mille litereerimine on juba aastaid olnud ühe vanemlaborandi põhiülesandeks.

Ka häälikulisi ja morfoloogilisi ülevaateid on püütud saada kõikide murrakute kohta. Selleks on kasutatud kaht spetsiaalset küsitluskava, millest esimene, põhjalikum ja üksikasjalisem, oli kasutusel peamiselt 1950. aastani. Siis koostas prof. A. Kask uue küsitluskava, mille alusel üliõpilased töötavad käesoleva ajani. Nende kavade järgi kogutud materjal on paigutatud arhiivis alajaotusse «Küsitluskavad», kui vastav materjal haarab ammendavalt kogu küsimustiku. Kava suure ulatuse tõttu aga jaotatakse töö selle alusel enamasti nelja üliõpilase vahel (vokalism, konsonantism, verb ja noomen), kusjuures niisuguse kogumisviisiga saadud materjalid on paigutatud arhiivi osadesse «Häälikulugu» ja «Morfoloogia».

Materjalid süntaksi ja leksikoloogia alalt pärinevad enamasti ajajärgust enne 1940. aastat. Uusi materjale nendes ainevaldkondades ei ole oluliselt kogutud.

Kateedri liikmete murdealastest uurimustest võib nimetada kaht 1959. a. kaitsitud kandidaaditööd, nimelt Salme Nigoli dissertatsiooni «Häälikulooline ülevaade Hargla murrakust. Konso-

nantism.» ja Enn Koidu väitekirja «Kihelkonna murraku keeleajalooline ülevaade». Mainida võib ka A. Kase kirjutist «Eesti murrete kujunemisest ja rühmitumisest» (koguteoses «Eesti rahva etnilisest ajaloo» 1956), samuti rotaprintil väljaantud tööd «Eesti kirjakeele murdelise tausta kujunemine» (1962). Väiksemaid uurimusi on artiklite kujul avaldanud ka teised kateedri õppejõud, nagu Aino Valmet, Ulo Parbus, Juhan Peegel. Kavas on koostada mõnedest murretest ülevaated, mis on vajalikud õppevahenditena dialektoloogiakursuse omandamisel. Sellistest on valmimas U. Parbuse «Saarte murre» ja E. Turu «Idamurre». Ilmunud õppevahenditest märgitagu aga A. Kase poolt koostatud tekstikogu «Valimik eesti murdenäiteid» (TRU rotaprintil 1962. ja 1965. a.).

6. 1965. aastal hakkas ametlikult tegutsema strukturealse lingvistika uurimisgrupp eesti keele kateedri juures. Strukturealse ja matemaatilise lingvistikaga oli siin tegeldud juba 1960. aastast alates. Toimused vastavad erikursused ja loengud aspirantidele ning õppejõududele. 1965. aastaks oli aga välja kujunenud kindel ring õppejõude ja üliõpilasi, nii eesti filolooge kui ka matemaatikuid, kes dots. H. Rätsepa juhtimisel asusid tööle ühtlustatud plaanide alusel. Esimeseks uute meetodite järgi koostatud teaduslikuks tööks oli eriprogrammi järgi õppiva üliõpilase Mati Hindi diplomitöö «Uurimus Rõngu murraku fonoloogiast». Kandidaadidissertatsiooni kaitses selle grupi liikmetest esimesena TRU arvutuskeskuse töötaja Tiit-Rein Viitso («Aänisvepsa murde väljendus- tasandi kirjeldus»). Temale järgnes Ellen Uuspõllu dissertatsioon «Määrusliku *des-*, *mata-*, *nud-* (~ *nuna-*) ja *tud-* (~ *tuna-*) konstruktiooni struktuur ja tähendus» (kaitstud 1967. a.).

1967. a. augustis organiseeris see grupp üleliidulise konverentsi generatiivse grammatika küsimustes. Osavõtjaid oli peale Tartu ja Tallinna veel Moskvast, Leningradist, Minskist, Kiievist, Tbilisist ja mujalt. Ettekandeid oli kokku 70.

Strukturealse lingvistika grupi väljaannetena on ilmunud TRU rotaprintil kogumikud «Keel ja struktuur» I 1965. a. ja II 1968. a. ning trükist «Keele modelleerimise probleeme» I 1966. a. ja II 1968. a. Kummastki sarjast on ilmunas kolmas kogumik.

Praegu võtavad grupi tööst aktiivselt osa dots. Huno Rätsep, kellel on valmimas doktoriväitekeri eesti keele lihtlause struktuurist, vanemõpetaja Ellen Uuspõld, noorem teaduslik töötaja Tiit-Rein Viitso, KKI noorem teaduslik töötaja Mati Hint, kateedri aspirandid Haldur Oim (valmimas väitekeri «Eesti keele subjektifraasi süvastruktuur»), Mati Ereht (valmimas väitekeri «Eesti keele predikatiivse adjektiivikompleksi modelleerimine»), Jaan Kaplinski (väitekirja teema «Sõnaklassid eesti keeles») ja vanemlaborant Reet Kasik.

7. Seoses sellega, et eesti filoloogia osakonna juurde loodi 1954. a. žurnalistika erihar, kujunes žurnalistika-alaste teadus-

like probleemide käsitlemine üheks lõiguks kateedri uurimistööst. Sellealase töö juhiks sai dotsent Juhan Peegel, kes jäi pikaks ajaks ka ainukeseks uurijaks selles valdkonnas. Esimesed aastad neelas muidugi ettevalmistustöö vastavate erikursuste loenguteks. Oli ju žurnalistika kui teadus Eestis täiesti uus ala ja peaaegu puudusid vastavad teoreetilised uurimused kogu Nõukogude Liidus. Loenguteks ettevalmistumise käigus kujunesidki välja J. Peegli esimesed tööd sel teadusalal. 1965. aastal ilmus tema «Rotatsioonimasinad mürisevad...», mis kujutab endast ülevaadet kodanlike maade ajakirjanduse arengusuundadest, teooriast ning praktikast. 1966. a. avaldas ta raamatu «Eesti ajakirjanduse algus», mis sisaldab ülevaate eesti ajakirjanduse ajalooastatel 1766—1857. Samal aastal trükiti ülikooli rotaprindil kogumik «Eesti ajakirjanduse ajalooastatel» I, mis on mõeldud õppevahendiks žurnalistika eriaru kaugüliõpilastele. Kogumikus on artikleid juba ka selle eriaru lõpetanult, näiteks R. Arrakult ja M. Kahult. Käesoleval aastal ilmus selle kogumiku II osa.

Žurnalistikaalastest väljaannetest tuleb veel märkida sarja «Fakt, sõna, pilt», millest on ilmunud neli numbrit (I — 1964, II — 1965, III — 1967, IV — 1969), ilmumas on viies. Märkida võiks siin veel trükist ilmunud valikkogumikke vanema ajakirjanduse humoristlikest ja satiirilistest paladest, mille koostamise ja väljaandmise initsiaatoriks ja toimetajaks on olnud J. Peegel. Niisugused on «Vanaisade vahelugemisi», «Maamees naerab», «Saksad surevad, mõisad põlevad» ja «Naer ei ole naljaasi». Need ei ole küll teaduslikud uurimused, kuid varasema ajakirjanduse tundmaõppimiseks on neil küllalt suur tähtsus.

1968. aastal trükiti rotaprindil ulatuslik õppevahend «Ajaleht». Selles antakse lühike ülevaade ajakirjanduse ajalooastatel ja ajalehežanridest (autor J. Peegel), nõukogude ajakirjanduse teooria ja praktika probleemidest (S. Uus), ajalehetehnikast (A. Luur), ajalehe keelest ja stiilist (E. Uuspõld) ja masinakirja õppimisest (L. Kaljuvee). 1966. a. ilmus veel eelmisel aastal lõpetanud, sellest ajast peale ajalehe «Tartu Riiklik Ülikool» vastutava sekretäri Ene Puusembe uurimus «Pealkiri ajalehes».

Žurnalistika alal on oma kandidaadiväitekirja kaitsnud kaks J. Peegli juhendatud aspiranti: 1967. a. Ivar Trikkel teemal «Raadiokommunikatsiooni spetsiifika, väljendusvahendid ja žanrid» ning 1968. a. Vello Lään teemal «Eesti Ringhääling 1926—1940». Praegu õpib aspirantuuris Helle Tiisväli, koostades väitekirja «Intervjuu televisioonis».

* * *

Lõpuks vaadeldagu mõningaid kateedri tööd mõjustanud asjaolusid ja selle töö peamisi tulemusi.

Iseseisev eesti keele kateeder loodi, nagu juba märgitud, 1946. aastal, kuid ka pärast ametlikku lahutamist soome-ugri keelte

kateedrist jätkati tööd käsikäes. Uhiselt on toimunud peaaegu kõik kateedri koosolekud, ühine on isegi protokolliraamat. Uheskoos tehakse teadusliku töö plaane ning jaotatakse koormusi ja muid ülesandeid. Kuni 1965. aastani töötasid ühes ruumis isegi mõlema kateedri laborandid. Niisugune koostöö on tõestanud oma otstarbekohasust ning ei peaks olema põhjusi selliste traditsioonide muutmiseks.

Et anda töepärast ülevaadet kateedri tööst, peame tähelepanu juhtima ka mitmesugustele raskustele ja normaalset tööd pidurdavatele asjaoludele. Üks niisugustest oli N. Marri keeleteadusliku teория pealesurumine kõigile Nõukogude Liidu lingvistidele neljakümnendatel aastatel. Eriti teravalt torkab see surve silma 1949/50. õppeaastast säilinud materjalidest (programmide, koosolekute protokollid, päevik, üliõpilaste kursusetööde teemad jne.). Paratamatult pidi see mõju avaldama õppetöö kvaliteedile, rääkimata teaduslikust tööst. Programmides rõhutati N. Marri, I. Meštšaninovi jt. tööde tundmise ja nendele toetumise vajadust. Mõnel määral kajastub see kursusetööde temaatikas, kuid kõige rohkem õppejõudude avalikes esinemistes. Korduvalt revideeriti erikursuste programme, et neist kõrvaldada kõik noogrammatikute koolkonna seisukohad. Tagantjärele võime siiski mõningase rahuldustundega märkida, et see Marri õpetuse järjekindel rakendamine, millest aruannetes nii palju juttu on, avaldub siiski ainult esinemistes ja mõnedes ajaleheartiklites. Teaduslikus töös püüti aga tegelda niisuguste ainealadega, millele Marri seisukohad otsest mõju ei avaldanud (sõnaraamatute koostamine, murdegrammatikate uurimine jm.).

Juba järgmisel õppeaastal tuli asuda programmide uuele ümber-töötamisele, sest 1950. a. suvel ilmusid J. Stalini artiklid, millega Marri teория «kukutati». Niisugused kõikumised tõid kaasa küll rohkesti asjatut vaeva, kuid rõõmu tegi vabanemine pealesunnitud mõttetute teooriate õpetamisest.

Kateedri tööd häiriva asjaoluna tuleb märkida seda, et õppejõudude ja laborantide arv ei vasta õppetöö koormusele. Pidevalt on kateeder sunnitud rakendama õppeülesandetaõtjaid ka niisuguste üldainete õpetamisel nagu praktiline eesti keel, nõukogude ajakirjanduse teория ja praktika jne. Samal ajal ei jätku aga õppeülesande summasid niisuguste erikursuste korraldamiseks, mille alal oma õppejõudude seas tõesti spetsialiste ei leidu. Raskusi on olnud kateedri kogude korrashoidmisega, täielikult tegemata on jäänud keeleline bibliograafia, sest olemasoleva abiõppepersonali tööjõud kulub jooksvate ülesannete täitmiseks. 1960. aastal kaaluti põhjalikult kateedri edaspidise teadusliku töö plaane ja kavandati ulatuslikud ülesanded järgnevas viieteistkümneks aastaks. Samas aga märgitakse, et ulatuslikum teaduslik töö on võimalik ainult sel juhul, kui õnnestub kateedri töötajate arvu suurendada. Kõigi tookord kavandatud probleemide ja

teemadega on järgnevatel aastatel tõesti tegeldud, kuid kateedri koosseis on põhiliselt endine. Ka ruumikitsikus on tööle pidurdavalt mõjunud: ei ole ju kateedri ruumides ühelgi õppejõul oma tööpaika.

Nii nagu kogu ülikoolile, kujunes 1965/66. õppeaasta erakordselt raskeks ka eesti keele kateedri. 21. detsembril 1965 puhkenud tulekahjus hävisid kõik peahoone kolmanda korruse ühes ruumis asunud kogud ja varandused, nende hulgas paljude aastate jooksul loodud eesti vanema kirjakeele sedelkogu (üle 100 000 sedeli), eesti etümoloogilise sõnaraamatu sedelkogu, mille loomisele oli asunud juba Jaan Jõgever ja jätkanud paljud hili-semad keeleteadlased. Samuti põles ära osa üliõpilaste kursuse- ja seminaritöödest. Õnneks suudeti päästa põhiline osa alumise korruse ruumides asunud materjalidest, nende seas tervikuna murdekogud. Evakueerimise käigus läksid kaduma üksikud varasemad üliõpilastööd ja osa raamatuid kateedri raamatukogust. Kateeder jäi praktiliselt ilma ruumideta. Hävis või muutus kasutamiskõlbmatuks alles eelmisel aastal saadud uus mööbel. Kogu semester kulus märjaks saanud kogude kuivatamisele ja inventeerimisele. Üliõpilastele kasutamiseks suudeti korda seada ainult diplomitööd ja väitekirjad.

Tulekahjus hävinud materjalide taastamisele asuti kohe. Esmajoones tehti algust suure tööga, mille eesmärgiks on vanema kirja-keele sõnavara sedelkogu loomine. Esimeseks autoriks valiti H. Stahl, kelle teosest «Hand- und Haußbuch» tehti rotaprintil 50 äratõmmet, et nende väljalõikeid kasutada sõnasedelitele kleepimiseks. Tööd hakkasid teostama II kursuse üliõpilased leksikograafiapraktika korras. Kahe nädala jooksul sedeldati umbes 100 lehekülge sellest teosest. Niisuguse täieliku sõnakogu koostamine on muidugi tohtu ulatusega töö, mis võtab aega palju aastaid, kuid selle väärtus eesti kirjakeele sõnavara arengu uurimisel on väga suur.

Oma endistesse ruumidesse sai kateeder uuesti asuda 1966. a. sügisel. Korda suudeti seada ka osa kappidest, mis tulekahju ajal õnnestus evakueerida. Kogude korrastamine ja kasutamiseks väljapanek nõudis veel palju aega, kuid sügissemestri jooksul suudeti siiski kättesaadavaks teha vajalikum ja sagedamini kasutatav osa kateedri materjalidest. Osa nendest jäi siiski veel kas-tidesse, kuni valmisid uued kapid ja kartoteegikastid.

Kateedri tegevusest täielikuma ülevaate saamiseks peaksime peatuma veel ühel omamoodi üritusel, nimelt keskkoolide vanemate klasside õpilastele korraldatavatel keele- ja kirjandusalastel olümpiaadidel. Esimene kirjandusolümpiaad toimus 1963. aastal. Selle initsiaatoriteks olid eesti keele ja eesti kirjanduse kateeder, finantseerijaks ENSV Haridusministeerium. Sellest alates on niisugused võistlused toimunud igal aastal, vaheldumisi keele ja kirjanduse alal. Sel teel on tihenend kateedri kontakt üldhari-

duslike koolidega ja Haridusministeeriumiga, samuti on võistlused mõjunud eesti filoloogia vastu huvi äratamise vahendina. Paljud sel puhul silmapaistnud keskkooliõpilased on hiljem astunud õppima Ajaloo-Keeleteaduskonda.

Lõpuks esitame lühiülevaate eesti keele ja žurnalistika eriharu lõpetanutest. Eesti keele eriharu on ajavahemikul 1945—1968 lõpetanud 171 üliõpilast. Suurem osa neist — 75 — töötab üldhariduslikes koolides eesti keele ja kirjanduse õpetajatena, 25 kirjastustes, toimetustes, ajakirjanduses, 21 teaduslikes instituutides, 15 kõrgemates koolides, 11 raamatukogudes, ülejäänud mitmesugustes muudes asutustes. Žurnalistika eriharu on lõpetanud 92 inimest. 42 neist töötavad ajalehtede ja ajakirjade toimetustes, 13 Eesti Raadios, 6 Eesti Televisioonis, 2 kirjastustes, 3 kinožurnalistika alal, 3 teatrites, 2 aspirantuuris, 7 partei- ja komsomolitööl, 7 õpetajatena. Ülejäänud 7 ei tööta õpitud erialal.

КАФЕДРА ЭСТОНСКОГО ЯЗЫКА В ГОДЫ 1944—1969

Як Пээбо

Кафедра эстонского языка

Резюме

В статье рассматривается деятельность кафедры эстонского языка, начиная с осени 1944-го года, когда Тартуский государственный университет в тяжелых послевоенных условиях возобновил свою работу, до конца 1968/69 учебного года.

В разделе «Состав кафедры» дается обзор работающих на кафедре преподавателей, старших лаборантов, аспирантов и учебных заданий отдельных лиц.

В разделе «Об учебной работе» разбирается работа кафедры вообще, рассматривается преподавание современного эстонского языка, истории эстонского языка, истории эстонского литературного языка, эстонской диалектологии, методики преподавания эстонского языка, а также дисциплины, предназначенные для студентов, чьей специальностью является эстонский язык: лексикология, диалектология, ливский язык, структурная лингвистика и другие специальные дисциплины. Здесь рассматривается также работа действующего при кафедре отделения журналистики и соответствующие дисциплины: теория и практика советской журналистики, жанры журналистики, история эстонской журналистики, фотография, стенография, машинопись, радиожурналистика, теория коммуникации и др.

Раздел «О научной работе» рассматривает научные исследования, проведенные преподавателями кафедры и студентами в области современного эстонского языка, лексикографии, лекси-

кологии, истории литературного языка, исторической грамматики, диалектологии, структурной лингвистики, порождающей грамматики, истории эстонской журналистики, жанров журналистики и т. д.

Подводятся итоги различным работам кафедры.

THE CHAIR OF THE ESTONIAN LANGUAGE IN THE YEARS 1944—1969

Jaak Peebo

Chair of Estonian

Summary

The article gives a survey of the activities of the Chair of the Estonian language of Tartu State University during a period of 25 years, beginning with the autumn of 1944 when the university resumed its work in the difficult post-war conditions up to the end of the academic year of 1968/69.

In a subdivision "On the Staff of the Chair" the lecturers, senior office assistants and office assistants, postgraduates and part-time teachers who have worked on the staff of the chair are introduced.

A subdivision "On Sessional Work" deals with the teaching of general subjects such as Modern Estonian, the history of the Estonian language, the history of the Estonian literary language, Estonian dialectology, methods of teaching Estonian and the following subjects meant for the specialists: lexicology, dialectology, the Livonian language and structural linguistics.

The sessional work of the department of journalism conducted by the Chair and the teaching of corresponding special subjects such as the theory and practice of Soviet journalism, genres of journalism, the history of Estonian journalism, photography, shorthand, typewriting, radio journalism, the theory of communication are examined in the same subdivision.

A passage "On Research Work" gives a survey of the research work done by the lecturers of the Chair and the students in the field of modern Estonian, lexicography, lexicology, the history of the literary language, historical grammar, dialectology, structural linguistics, generative grammar, the history of Estonian journalism and genres of journalism.

In summary the results of the work during the period and various circumstances that have influenced it are pointed out.